

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XXI

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XXI

Београд, 2016.

811.163.41'373.611

ЈОВАНКА Ј. РАДИЋ*

Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад

Примљен: 27.08.2015.

Прихваћен: 28.12.2015.

О КАТЕГОРИЈАЛНИМ ВРЕДНОСТИМА
ТВОРБЕНИХ МОРФЕМА
(На примерима типа *Церина*, *цететина*, *цетовина*)*

Као полазиште у истраживању узимају се примери формација типа *цет-етина*, *цет-овина* и *цетина*, потврђени у топонимији или и у апелативној лексици. Циљ је да се разграниче вредности које у такве изведенице уносе инфикси *-#т-* и *-ов-* / *-ев-* (или и *-ø-*) од вредности које носи суфикс *-ина*. Указује се и на потребу трагања за могућим системски установљеним разликама између типова вредности својствених именичким суфиксима, на једној страни, и свим осталим творбеним (/ творбено-граматичким) афиксима, на другој.

Кључне речи: категорије предмета, категорије значења, творба речи, топоним, фитоним, афикс, суфикс, инфикс, село Свиница (Румунија).

УВОД

1.1. На основу посматрања суфикса *-ина* и *-ица* у географској терминологији и топонимији (в. Радић 2015), а потом и у другим сферама именовања (в. Радић 2014), дошли смо до увида да су примарне функције именичких суфикса повезане с категоризацијом „предмета као предмета”, оног што чини

---

* Рад је резултат истраживања на пројекту Обрада старог српског писаног наслеђа и израда Речника црквенословенског језика српске редакције (бр. 178030), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

основу појма (/логички/ субјекат) и предуслов настанка именице као „предметне речи”. Суфиксе *-ина* и *-ица* смо препознали као примарне опозите који непосредно категоришу разлику између два типа квантитативних „предмета”: (1) оно „што има одређене димензије и границе” (најпре једнодимензионални ентитети типа *'река', 'пут', 'граница'* – *понорница, Белица, улица*, а потом и дводимензионални типа *низбрдица, орница, Гњилавица, Брезовица*); и (2) оно „што је димензионално неодређено и шири се до неодређених или непојмљивих граница” (најпре просторни, дво- или тродимензионални ентитети типа *долина, планина, пишталина, Посавина, Херцеговина*, а потом и бездимензионални „предмети” типа *истина, дубина, ширина*). У питању су „перцептивно једноставне” разлике у димензијама и облику именованих објеката (в. Kasirer 1985: 222, Vorf 1979: 45–46, Clark – Clark 1978: 239), што, у суштини, одговара разликама које многи језици означавају граматичким средствима названим *класификатори* (о томе подробније у Радић 2014: 171–173, Радић 2015: 26–27, 59–60). На разлику „једнодимензионално – вишедимензионално” могле би бити сводиве и неке друге разлике (в. Vorf 1979: 45–46), укључујући и разлику „облик – безобличје”, тј. „ограничено /обликом/ – безгранично” (о месту разлике „ограничено – безгранично” код Питагорејаца в. Радић 2014: 172–173).

1.2. Полазимо, дакле, од тога да нам је у трочланим формацијама типа *цер-ов-ина* позната вредност основе (фитонимска основа као чисто семантичка јединица) и суфикса („вишедимензионалан ентитет неодређених граница простирања”), док нам је непозната вредност инфикса. Надовезујући се на истраживања изложена у претходним радовима (Радић 2014, 2015, 2013б, 2013в), у којима су преиспитана многа уврежена гледишта у приступима творби речи (на првом месту становиште да је вредност суфикса неретко сводива на „структурално значење” или „граматичку функцију”, в. Радић 2015: 18–23) – представимо аналитички пут који нас може довести до примарних вредности треће јединице – инфикса *-ет-* (или, боље, *-#т-*, са знаком # на месту променљивог елемента) и *-ов-/-ев-*. Основне вредности афикса који у нашим примерима заузимају позицију инфикса испитиваћемо и у другим њиховим функцијама: у функцији „инфикса” и наставка за облик у промени речи (уп. *синови, детета; продат*), или и у функцији суфикса код несамосталних речи (*очев, буков, пуцкетати, боловати*). Унапред знамо само то да такви афикси засигурно не категоришу субјекте појма (/ не класирају „предмете као предмете”), те и да су им вредности битно различите од вредности афикса помоћу којих се граде „предметне речи” (именички суфикси).

ГРАЂА

2. Топономастичка грађа прикупљена у српским (или српско-хрватским)¹ насељима на простору Румуније садржи врло занимљиве словенске творбене моделе којих у централним српским областима или нема, или се бележе као сасвим усамљени примери. Реч је о формацијама са суфиксом *-ина* и фито-нимом у основи, које су остварене у неколико подмодела:

- (1) као *Цер-ет-ина* или *Бук-ов-ина* – неизведена основа + инфикс + суфикс;
- (2) као *Липар-ет-ина* – изведена основа + инфикс + суфикс; или
- (3) као *Лешт-ина* – неизведена основа (повезана с 'леска' или 'лештак') + суфикс.

Подмодел *Церетина*, непознат већини српских народних говора (али и другим словенским језицима), добро је посведочен у говору (топонимији и апелативној лексици) села Свинице (Дунавска клисура, 10-ак км низводно од Лепенског вира), а потврђен и у селу Мачевић (узводно од Лепенског вира). О осталим подмоделима сведочи по свега један топоним с тих простора: *Липаретина* у Свиници, *Буковина* у Фењу и *Лештина* у Карашеву. Изузимајући Фењ, у коме се говори шумадијско-војвођанским дијалектом, говори осталих насеља припадају архаичним српским („штокавским“) дијалектима, од којих је, према М. Томићу, најархаичнији управо говор Свиничана,² чија је фонетска и морфолошка структура „najbliža karaševskim govorima, a najviše se razlikuje od novoštokavskih govora“ (Томић 1984: 255–256).³

¹ Ономастичку грађу из (хрватско-)српских насеља (в. фус. 3) с простора Румуније сакупио је Миле Томић, српски дијалектолог и слависта родом из Свинице (в. Томић 1984, Томић 1986). На анализи тога материјала заснован је мој реферат под насловом „О суфиксу *-ина* у формацијама типа *Церетина*“, изложен на I међународном научном скупу *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким и/или периферним областима* (Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, октобар 2014). Рад под тим насловом предат је за штампу часопису *Romanoslavica* (Букурешт).

² По свему судећи, у Свиници су урађена и најдетаљнија топономастичка истраживања: аутор је у томе селу „boravio nekoliko meseci i prikupio ogroman dijalekatski materijal“, на основу кога је написао своју докторску дисертацију (в. Томић 1984) и више прилога о говору и ономастички (Томић 1984: 256). Бројност свиничких топонима се објашњава величином сеоског атара („Атар Свинице био је највећи у Клисури, тако да ту има и највише имена места“, Томић 1989: 123), чија је топонимија прикупљена пре измештања насеља и пуњења акумулације (1970), чије су воде потопиле сеоска имања и старо село (Томић 1984: 256–257).

³ Свиничане и Карашевце повезује, поред осталог, и то што међу њима, данас, има и оних који се не изјашњавају као Срби (Томић 1984: 256). Истраживањима говора и етнографије „банатске словенске етничке енклаве познате под именом *Карашевци* (*Крашовани*)“ (Радан 2013: 244) последњих се деценија активно бави Михај Радан, српски дијалектолог из Румуније.

2.1. Формације с фитонимском основом (*габр-*, *горун-*, *дрен-*, *цер-*), инфиксом *-ет-* и суфиксом *-ина*.

2.1.1. Такву структуру има више топонима посведочених у селу Свиница:

Габрџина – „dolina, gavnica (Sv). Et. [етимологија] < grab”; *Габрџински нартак* – „šuma (Sv). Et. < тор. *Gabretina i nartak* 'breg” (Томић 1986: 212); уп. *Габровџ* – долина, у истом селу.⁴

Горунџина – „dolina (Sv). Et. < gorun” (214); *Лепана горунџина* – „('lepa gorunova šuma'), dolina (Sv)” (222).

Дренџина малана – „('mala drenetina'), dolina (Sv)” (207).

Церџина – „('cerova šuma'), breg i dolina (Sv.)” (207);⁵ *Пут што иде у Церџину* – „put (Sv)” (233).

Поред ових свиничких, топоним исте структуре је потврђен и у селу Мачевић (банатска Клисуре):

Церџина – „šuma i livada (M). Et. < cer, ceretina” (207).

2.1.2. Судећи по овим пренесеним објашњењима и по *Речнику* (надаље *Р*) свиничког говора (Томић 1984: 116–243), у време истраживања топоним *Церџина* је за Свиничане био творбено-семантички прозиран (уп. „церов шума”), што се не може рећи за *Царџину* из клисурског села Мачевић – с говором косовско-ресавског типа. Поред замућеног вокала из коренске морфеме (*car-* м. *cer-*), на творбено-семантичку непрозирност овог топонима може указивати и тумачење („Et. < cer, ceretina”).⁶ Још увек жива свест Свиничана о значењу оваквих формација („простор покривен растињем одређене врсте”) ишчитава се и из тумачења других топонима (уп. „mala drenetina” – *Дренџина малана* и „lepa gorunova šuma” – *Лепана горунџина*, без пропратне ознаке „Et.”). Прозирност се мора претпоставити и за топоним мотивисан фитонимом *граб*, који у говору Свиничана има лик *габ(а)р* („ie., baltoslav., sveslav. i praslav. *grabr*”, уп. *габар*, *габра* у Нишу, Skok: *grab*): напредо с *Габрџина* и *Габрџински нартак*, у истом селу се бележи и топоним *Габровџ* (Томић 1986: 212).

О томе сведочи и *Речник* штампан као део монографије *Говор Свиничана* (Томић 1984: 116–243), који доноси више потврда оваквих структура у сфери апелативне лексике: *буч'џина* „мн. *буч'џине* ж 'буковина” (без одраза у топонимији), а уз њу и *горунџина* „ж. 'храстовача”; вар. *гџурџина* и *дренџина*. Лексему *дренџина* прати *дренџина*, а обе се у тумачењу повезују с

⁴ У погледу акцента, напомињемо да је у топонимима са свих пунктова обележавано само место акцента. У случају примера из Свинице, с говором без квалитативно-квантитативних акценатских разлика, то подразумева потпуну информацију.

⁵ Истотимени локалитет се бележи и на србијанској страни, у зони Националног парка Ђердап.

⁶ Према нашем искуству, од изузетног су значаја подаци о прозирности топонима за локално становништво, те и о вредности дате формације у локалном говору, који се у пописима топонимистичке грађе доносе тек по изузетку.

дрен, односно, са (збирно-)множинским *дрење* и *дренци* (уп. „дрен мн. *дрѣње*, *дренци* м. 'дрен'; син. *дренетина*, *дреновина*”), тј. тумаче као синоними. У Р нема формације *цететина* (бележи се „*цетовина* ж. 'цетовача’”), док се поред фитонима *габар* („*габар* мн. *габровѣ* м 'граб'; вар. *габар*”) не наводи ни *габретина ни *габровина.⁷

Дакле, и поред извесних неравнина, подаци с терена недвосмислено сведоче да су свинички топоними типа *Горунетина* у процес топонимизације ушли као називи мотивисани доминантним присуством одређене биљне врсте на датом простору – као „горунова шума” или „храстовача”.

2.1.3. У речницима српског језика нема потврда таквих формација (в. RJAZU, РСАНУ, РМС), а донедавно једини нам познат пример те структуре (фитонимска основа + *-ет-* + *-ина*) био је историјски (и савремени) топоним *Растетина* из средњег Полимља. Топоним је у двома даровницама краља Уроша поменут као један од поседа који се дарују хумској епископији (Пешикан 1983: 73). Називи свих тамо поменутих поседа сачувани су до данас, међу њима и „*Растетина* или *Храстетина*” (Исто).

Историјске потврде и топономастичка функција, али и простори на којима су те формације посведочене (две периферне српске области: крајња североисточна и крајња јужна),⁸ – указују на изразиту архаичност тога творбеног модела, тј. на његово постојање у неком данас нам непознатом стању језика.⁹

При првом сусрету с полимским топонимом *Растетина* помишљао смо на значења материје или субјективне оцене, али не и на могућност да би *Растетина* или *Храстетина* (: *храст*) првобитно могло значити 'храстова шума'.

⁷ Сличне формације не прате фитониме *јесен* / *јесеница* 'јасен', *кленица* 'клен', *леска*, *свињаџ*, *рујовац*, као ни *маклен* (уп. *шума од маклен*) и *липа* (уп. *дрво од липе*) – с примерима који указују на занемаривање вредносне разлике између 'дрвеће као шума' („шума од маклен”) и 'дрво као материја' („дрво од липе”). На помешане вредности формација типа *цететина*, *цетовина* и *цетовача* у говору Свиничана (или у језичком осећању истраживача?) указује то што се *буч'етина* (уп. *Липаретина*) тумачи као „буковина”, а *горунетина* као 'храстовача', док се *дренетина* и *дреновина* (: *дрен*) објашњавају посредством мн. *дренци* и збирног *дрење* (оба узета као мн. од *дрен*, в. т. 2.1.2).

⁸ Ово би се могло узети као још једна потврда некадашњег јединства говора призренско-тимочке зоне с најархаичнијим говорима зетско-сјеничког дијалекта (в. Радић 1993). И. Поповић је изнео тезу „о мрковићком говору као некадашњем западном огранку призренско-тимочког дијалекта” (Радић 1993: 127), а занимљиво је и да од укупно четири изгласе које картографски представља П. Радић (1993: 132–135) једна (*Велигдан* 'Ускрс') повезује средње Полимље и Свиницу.

⁹ Судећи по писаним сведочанствима, старословенски језик није знао за изведенице с *-ина* и инфиксом (в. Ефимова 2006: 111–116).

2.2. По сличном творбеном моделу (фитонимска основа + инфикс + -ина) грађен је и топоним *Буковина* – „bukova šuma” у селу Фењ (Томић 1986: 206),¹⁰ с говором шумадијско-војвођанског типа. Изведенице које настају по том творбеном моделу у већини народних говора савременог српског језика значе (1) ’буково/ дрво као грађа, посечена стабла (материја, гориво)’, али и ’/„живо” буково/ дрвеће, /букова/ шума’ (РСАНУ: *буковина*). Имајући у виду ову другу вредност, није тешко разумети случајеве топонимизације форми типа *буковина*: теже је разумети узроке њиховог сасвим ретког учешћа у српској (и словенској) топонимији. Електронска претрага више таквих формација даје потврде за релативно мали број локација таквога имена на српском језичком простору: *Брезовина* (x2, Србија и БиХ), *Боровина* (x2, БиХ), *Буковина* (x1, БиХ), *Грабовина* (x1, Србија), *Грабовина / Грабовине* (x1, БиХ), *Јеловина* (x2, БиХ), *Лесковина* (x1, БиХ), *Растовина* (x1, БиХ), *Церовина* (x2, БиХ и Србија), *Храстовина* (x1, БиХ) (http://www.geographic.org/geographic_names).

2.3. У Свиници је потврђен топоним *Липарџина* – „dolina (Sv)”, уз дромоним *Пут што иде у Липарџину* – „put (Sv)” (Томић 1986: 223, 233).¹¹ Ту тополексему посматрамо као посебан подмодел (различит од *Церетина*) из разлога што у њеној основи не стоји семантичка јединица ’липа’ (фитоним, врста шумског дрвета) већ *липар* ’простор под липама’ – дакле, не ’липа’ које би се могло узети и јединично, већ изведена структура која већ носи сему ’простор’. Сам по себи, тај семантички склоп мотивне јединице искључује могућност да се -ина у *Липарџина* тумачи као суфикс тзв. збирног или колективног „значања” (небројиво мноштво „јединица” одређене врсте), сведочећи о томе да -ина овде, као и у свим другим називима квантитативних (не-јединичних) предмета, назначава „вишедимензионалан предмет неодређених граница простирања” (в. Радић 2015), тј. као именички суфикс непосредно назначава категоријални тип предмета у чијем називу учествује (в. Радић 2014, Радић 2015).

На велику површину, тј. неодређене границе простирања именованих локалитета, указују и дромоними *Пут што иде у Липарџину* (: Липарџина) и *Пут што иде у Церџину* (: Церџина), уз топоним *Габретински нартак* (: Габретина).

2.4. Посебан случај чини топоним *Лештина*, који Томић узима за ’лештак’ („Leština, breg (K). Et. < leštak”, Томић 1986: 222), што би значило да је карашевско *Лештина* по категоријалном типу мотивног предмета једнако

¹⁰ *Буковина* је и назив историјског региона који данас деле Румунија и Украјина (област на сасвим супротном крају Румуније). Према неким тумачењима, тим су регионом „од најстаријих дана” владали „Протосрби – Протословени или најстарији преци данашњих тзв. Словенских народа” (Википедија: *Буковина*).

¹¹ За нас „нормалан” топоним *Липар* постоји и у топонимији појединих српских насеља у Румунији (*Липар* x 3, *Липари* x 1; Томић 1986), али не у Свиници.

свиничком *Липаретина*. Ипак, структура тополексеме (*lēština* ← *lēsk-ina) и стање у другим словенским језицима, посебно у њиховој топонимији (в. т. 3.1), указују на могућност да је топоним мотивационо повезан с *леска*,¹² те и да је *Лештина* по мотивацији исто што и *Церетина*. Разлика би била само у томе што у једном случају између основе и суфикса долази инфикс *-et-*, а у другом не (в. т. 3.2.3). Стога, ако није било неких нарочитих разлога да се карашевско *Лештина* мотивационо повеже с 'лештак' (*лештак* + *-ина* би дало *лештачина), примат треба дати непосредној вези фитонимске основе (*леск-*) и суфикса *-ина*.

ОПШТЕСРПСКА И ШИРА СЛОВЕНСКА ПЕРСПЕКТИВА

3.1. Непосредна веза именичке основе и суфикса *-ина* је творбени модел познат свим словенским језицима. Када је реч о новим изведеницама и недвосмислено именичким основама, та веза у српском стандарду подразумева реч субјективне оцене од именица м.р., с афирмативном (нпр. *људина*, *јуначина*, *вучина*) или пејоративном вредношћу (нпр. *коњина*, *волина*, *псина*). У томе, међутим, фитоними по правилу не учествују: нема *борина : бор, *храстина : храст, *церица : цер (као ни *брезетина : бреза, *смрчетина : смрча или сл.), те српски говорни језик и не гради такве формације. Супротно овом, у северним словенским језицима такве изведенице, „посебно од назива за животиње и дрвеће, могу имати сингулативно или колективно значење: *zvēřina 'једна звер' или 'звериње, дивљач', *berzina 'једно стабло брезе' или 'брезова шума'” (Лома 1997: 5). Лома запажа да се са западнословенским формацијама типа *berzina у колективном значењу подудара, „до у род, лит. *beržynas* m. 'брезова шума'”, те да су имена тога типа, честа у „топонимији источно- и западнословенских земаља”, – првобитно била називи шума (Исто).

3.2. Кад је у питању „сх. топонимија”, Лома (1997: 6) на основу грађе из RЈAZU констатује да „само на два места, у Хрватској и Славонији, имамо топоним *Брезине*, где није јасно да ли је значење колективно ('брезове шуме') или сингулативно ('поједина брезова стабла')”. Данас нам електронска претрага омогућава увид да поред плуралног *Брезине* постоји и сингуларно *Брезина* – шума код Тутина (Србија), као и *Растина* – село у западној Бачкој, уз један локалитет у неком селу код Прибоја (можда примарни аугментатив), у Хрватској *Храстина* – шуме северно од Јасеновца и село у околини Самобора, *Церина* – шуме, код Чазме и код Самобора, и, вероватно још покоји незабележен (или нетражен) топоним.

¹² Начин на који расте леска (као грм а не као јединично стабло) указује на то да се један те исти „предмет” те врсте може поимати двојачко, као 'леска' (јединично) и(ли) као 'лештак / лештар / лескар и сл.' (квантитативно); в. РСАНУ: *леска* (смисао под т. 3).

Ове потврде указују на то да су у неком периоду и на словенском југу постојале формације типа **berzina* (првобитно називи шума), које су у потоњем периоду из неких разлога овде престале бити продуктивне. Тада је могла бити „повучена” (тј. модификована) и већина по том творбеном моделу формираних топонима. Наш је циљ да покушамо утврдити како и зашто се то десило.

3.3. Кад је реч о главнини српског језичког простора, рекло би се да на њему нема семантички прозирних формација са суфиксом *-ина* непосредно везаних за фитонимску основу. Семантичка прозирност се, свакако, не може претпоставити за топониме *Брезина* код Тутина или *Растина* код Сомбора и Прибоја, а видели смо да се ни у карашевском *Лештина* (Томић 1986: 222) као мотивна реч не препознаје фитоним ’леска’, већ *potina loci* ’лештак’. Ствар друкчије стоји с формацијама које између фитонимске основе и суфикса *-ина* имају инфикс. Творбени тип ’фитонимска основа’ + *-ов-* / *-ев-* + *-ина* је продуктиван тип изведеница на читавом српском језичком простору (нпр. *дреновина*), док су структуре типа *дренетина* (творбени тип ’фитонимска основа’ + *-ет-* + *-ина*), изузимајући једну историјску потврду с простора матичних српских земаља (в. т. 2.1.3) – заступљене само у говору и топонимији Свинице.

3.4. Судећи по лексици донесеној у Речнику (Томић 1984: 116–243), материју животињског и биљног порекла Свиничани не означавају посебним лексемама (синтетички називи типа *свињетина* и *липовина*), већ користе аналитичке изразе. Поред изостанка лексема типа *свињетина* и *липовина*, на то указује и пракса да се прва реч изрази типа „месо / дрво од...” доследно исписује великим словом: „Месо од краве”, Р: месо; „Дрво од липе”, Р: липа; „Дрво од јесенице”, Р: јесеница (уп. „Говећ’о месо”, Р: говећ’о; „Свињско месо”, Р: свињски. Дакле, за разлику од већине српских говора, којима су непознати склопови ’фитоним’ + *-ет-* + *-ина*, свинички говор не познаје склопове ’зооним’ + *-ет-* + *-ина* (месо, материја животињског порекла). По свему судећи, ни формације типа *дреновина* и *дренетина* (: ’дрен’) у Свиници не значе ’дрво, материја биљног порекла’ већ нешто друго – мношину као мноштво потенцијално бројивих стабала одређене врсте (’дренови’), или „збир” (’дрење’) као небројиво мноштво (уп. „дрен мн. дрење, дренци м. ’дрен’; син. *дренетина*, *дреновина*”, Томић 1984: 138; в. т. 2.1.2).

КА ВРЕДНОСТИМА ИНФИКСА *-ОВ-* / *-ЕВ-* И *-#Т-*

4. Теорија творбе речи у структурама речи типа *буковина* и *телетина* не види три јединице (основа + инфикс + суфикс) већ две (основа + суфиксни дериват */-овина* / *-евина* или *-етина*), што говори да се и не помишља на могућност да семантички склоп таквих речи нешто дугује инфиксу. Управо на то указују топоними типа *Церовина*, *Церетина* и *Церина*, а посебно свинички

апелативи *дренетина* и *дреновина*: чињеница да у једном систему (говор једнога села) истовремено живе две лексичке јединице у којима је инфикс једини разликовни елеменат говори да ту инфикс није чисто формална (вредносно празна) јединица, већ назнака некаквих разлика у поимању. Да би се допрло до примарних вредности тако блиских структура (и блискозначних лексема), неопходно је, дакле, разумети не само вредност суфикса *-ина* (в. Радић 2014) већ и вредности форманата *-ов-* / *-ев-* и *-ет-*. Чињеница да се ти (као и сви други) инфикси по традицији тумаче као семантички празне јединице може указивати на то да су њихове вредности скривене у најдубљим слојевима језичке свести, дубљим чак и од оних на којима живе суфикси. Тешкоће у разоткривању вредности афикса као творбених форманата могу бити додатно појачане тиме што су то по правилу полифункционалне јединице. У виду имамо чињеницу да афикси типа *-ов-* / *-ев-* и *-#т-* не учествују само у творби – као инфикси у творби именица, и као суфикси у творби придева и именица (уп. *Петр-ов*, *дрен-ов*; *шаров*), али и глагола (*бол-ов-а-ти*, или *бол-ова-ти*), – већ и у промени речи, као афикси уметнути између основе и наставка за облик (уп. мн. типа *синови*; зависне падеже типа *телета*), али и као наставци за облик (уп. партиципе типа *продат*). Покушаћемо, стога, да на основу важнијих системских, тј. (творбено-)граматичких функција афикса *-ов-* / *-ев-* и *-#т-* у српском језику дођемо до представе о њиховим базичним вредностима, а тиме и до увида у разлику коју би ти афикси могли уносити у творенице типа *церовина* и *цететина*.

4.1. Афикс *-ов-* / *-ев-*

Афикс *-ов-* / *-ев-* се по много чему, и то како у граматици тако и у творби речи, препознаје као назнака сингулативности (јединичности), те стога и бројивости онога што значи основинска јединица.

(1) Низ је показатеља који говоре да је *-ов-* / *-ев-* као множински инфикс био примарно обележје бројиве множине, тј. назнака множине по себи јединичних и јединично посматраних ентитета (нпр. *синови*, *столови*, *вукови*), док је његов изостанак подразумевао небројиву множину – „обичну” (необележену), која се назначавала чисто морфолошким средствима (уп. *сати* ≠ сатови, *вуци* ≠ вукови, као и стсл. *grady*),¹³ или нарочито обележену збирну „множину” (уп.

¹³ М. Николић (2013: 289) запажа да „мерне јединице (најчешће у ген., уз квантификаторе) по правилу имају краћу множину, што „најбоље показује именица *сат*, која у књижевном језику има увек (а у пракси готово увек) множину *сати*” кад је јединица времена, а „*сатови* кад значи ‘часовник’”. Мерне јединице типа *дан* и *сат* понајбоље сведоче о томе да тип множине именица м. р. примарно зависи од значења (а не од броја слогова). Историјска и савремена грађа говоре да у томе главну улогу има (1) разлика између (а) јединичних или јединично посматраних ентитета (‘часовник / сат’, ‘прут’, ‘цвет’, ‘лист’, ‘вук’), и (б) нејединичних или нејединично посматраних ентитета (‘сат’, ‘дан’, ‘метар’, ‘град’, али и ‘вук’, ‘пас’, ‘миш’ – узети као врсте),

пруће : прутови, *снопље* : снопови, али и *дугмад* : дугмета), што, у ствари, и није множина већ *мноштво* као друга категорија предмета (квантитети).

(2) По свему судећи, исту вредност носи и *-ов-* / *-ев-* у функцији придевског присвојног суфикса, што се одражава у чињеници да се тај придевски суфикс везује за основе мотивних именица м.р. у функцији ознаке јединичних и по себи јединствених бића (обично особе: *братов*, *Петров*). Као својеврсни опозит томе придевском *-ов-* / *-ев-* у српском данас стоји суфикс *-ск-* и подразумевана разлика „јединичан – не-јединичан (/ квантитативан)” „предмет” – посесор. О томе доста уверљиво сведоче паралеле типа *Милићев*, *братов*, *учитељев* (: ’Милић’ – лично име или надимак одређене особе; ’брат’, ’учитељ’ – референцијална вредност), на једној, и *милићки* (← *Милић-ски*), *братски*, *учитељски* (: ’Милић(и)’ – породично презиме; ’брат’, ’учитељ’ – „општа”, тј. не-референцијална вредност), на другој страни (уп. *Андрићев* : *андрићевски*).¹⁴ Према истом том суфиксу у прошлости је стајао и суфикс *-ј-*, с тим што се, по свему судећи, разлика тада тицала предмета посесије (уп. разлику *банова кћи* – „предмет” посесије је јединично ’кћи’ : *banja luka – предмет посесије је не-јединично, тј. просторно / квантитативно ’лука’). О том усмерењу старог посесивног *-ј-* сведочи његова заступљеност у топонимији (уп. историјско *Ловџа поток*, *Стефање брдо*, *Волуј до*, *Тушимља*, *Павље* и бројне друге потврде изнесене у Лома 2013: 245–249).

Познато је да се *-ов-* / *-ев-* у функцији придевског суфикса појављивало у више вредносних модалитета – који се, полазећи од посесивности, крећу преко аблативности (*храстов намештај*) до наизглед уопштене квалитативности (уп. топониме *Растови поретак*, *Јасикова равна*, с. Кушлат код Фоче). Управно *поретак* (: ’ред’, уп. савремено *поредак*) у топониму *Растови поретак* сведочи да је и то привидно квалитативно *-ов-* долазило, у ствари, да назначи вредност ’јединична стабла’ (ретка, одвојена) и тиме направи разлику према збирном *раиће* (← *храст-је*).

Све ово говори да у структуру посматраних речи, изведених суфиксом *-ина* од фитонима (тип *храстовина*), инфикс *-ов-* / *-ев-* улази с једном од две вредности: (1) с примарном вредношћу пренесеном из функције множинског

односно, (2) разлика између непосредно бројивих ентитета (нпр. *цветови*, *листови*, *керови*), и ентитета који се не могу непосредно бројати (квантитети), (а) из разлога што у исто време на истом месту може бити само један такав ентитет (нпр. ентитети ’град’ и ’дан’ су избројиви само на основу неког посредника /нпр. географска карта и календар/, или, пак, по сећању), или, (б) из разлога што је за нашу перцепцију јединично изгубљено у мноштву (*цвеће*, *лишће*, *дрвеће*).

¹⁴ Слична се повезаност уочава и код именског суфикса *-ин*, који у творби именица подразумева сингулативност (*господин* : *господа*, *Србин* : *Срби*), а у творби придева припадност јединки, обично особи женског пола (*Маријин*; уп. *женин* : *женски*, *сестрин* : *сестрински*), али и свему другом што се препозна као „јединичан” или јединствен ентитет (уп. *Академијин* : *Академија* /*наука*/).

(граматичког) инфикса, тј. као творбени афикс који назначавача да се мотивна јединица узима у референцијалној вредности ('*храстови* као јединична стабла'), или, (2) са секундарним вредностима развијеним у функцији придевског суфикса, тј. као творбени афикс који назначавача аблативност квалитативног типа ('*храстова* грађа, тј. дрво као материја').

Дакле, првобитно значење топонимастиких формација типа *Храстовина* може подразумевати следећи вредносни склоп: фитоним ('храст', 'буква', 'бор' и сл.) + *-ов/-ев-* (назнака да мотивна реч подразумева „јединично посматране ентитете”) + *-ина* („простор неодређених граница”) → *храстовина*.

4.2. Афикс *-em-* (тј. *-#m-*)

Попут афикса *-ов/-ев-*, и афикс *-ет-* у српском језику испуњава низ различитих системских функција.¹⁵

(1) У функцији падежног (граматичког) афикса долази као обележје непредметних падежа (падежи резервисани за не-субјекатске и не-објекатске функције) код дела именица средњег рода (нпр. *тел-е*, Н-А јд. : *тел-ет-*, сви остали падежи), где се, дакле, може тумачити као назнака не-предметне (не-референцијалне) примене „предметне речи”.

(2) Слично је и са *-em-* које учествује у творби назива материје, где се може тумачити као назнака да се основа (/ мотивна реч) узима у „непредметној” (не-референцијалној, „општој”) вредности. Примера ради, код именица типа *овчетина* инфикс *-em-* се најпре може протумачити као афикс који назначавача да мотивно ‘овца’ подразумева ‘овца као врста’ (тзв. „друго бивство”, општа вредност) а не ‘овца као (прво) бивство те врсте’. То је уједно и неопходан услов да се од појмова „бивства” (в. Радић 2014: 162) типа *овца*,

¹⁵ Мало је вероватна могућност да би *-et-* у *Церетина* пореклом могло бити везано за именичко *-et* из румунског језика (суфикс за творбу збирних именица, изгледа само од фитонима: *făget* (: *fag*, „буква“) – бујче, букова шума; *brădet* (: *brad*, „јела“) – јелова шума; *pișet* (: *piș*, „ораш“) – орашје (Tomici 2005: 1469). Пре ће бити обротно, да је румунско *-et* словенског порекла – повезано с именичким суфиксом *-et*. То именичко *-et*, с варијантама „*-ot*, *-al*, *pored -at*“ (у *голет*, *врлет*, *топот*, *шопат*, *звекет* и сл.), Скок дефинише као „praslavenski, danas neproduktivni sufiks za izvođenje onomatopejskih imenica m. r.“ (уп. *пуцкѐмати*, *лунѐмати*, *крекѐмати*), налазећи да се „onomatopejsko značenje ovih sufiksa vidi [...] po prevoju e – o – a ← њ, koji se ravna prema samoglasu osnove“ (Скок: *-et*). Биће да ономотопејско значење тих речи долази од саме основе (превој је тек подршка), а да суфикс, слично афиксима *m*-типа (уп. *коруџина*, *бразгомина*), назначавала општити или апстрактност, а тиме и небројителност и квантитативност „предмета“ које категорише (*голет*, *звекет*, *топот*), чему је код глагола аналогна учестала и трајна радња (*пуцкѐмати*, *лунѐмати*). Скок, поред осталог, запажа да се „augmentativni sufiks *-ina* [...] veoma [...] često udružuje s *-ot*, *-et*: *babetina*, *bukvetina*“, који се „мјеша с *-etina* које је настало друкчије: *teletina*, *ovčetina* [...], gdje nema augmentativno značenje“, као и с *-отина* у *огреботина*, *бразготина*, где „gotovo gubi pejorativno značenje“ (Скок: *-et*). Не помишља се, дакле, на могућност да би сви *t*-афикси могли бити модалитети исте јединице.

који подразумевају скицу (/ „слику”) одређеног облика, сагради појам друге категорије – *овчетина* као квантитет (безоблична материја).

(3) На сличан се начин може разумети учешће тога афикса у творби именица субјективне оцене, које подразумевају интерпретацију, тј. живот у прагматичкој димензији. У примерима типа *жен-ет-ина* инфикс *-ет-* назначавала основа (*жен-*) није повезана ни са „сликом” (‘она’ жена’) ни са скицом (‘нека жена’), већ се узима као чисто семантичка јединица. Доследно негативне вредности тако образованих речи субјективне оцене говоре да је то *-ет-*, као и сви други афикси у тој функцији (*кућетина*, *кућерина*, *травуџина*, *телесина* итд.), надлежно за селекцију негативних сема мотивне речи, које ће суфиксом *-ина* бити „проширене” до неодређених граница. О томе да се *-ет-* (и сваки други инфикс) у творби речи субјективне оцене може тумачити као маркер негативних сема основинске јединице сведоче доследно негативне вредности структура типа *жен-ет-ина*,¹⁶ што није случај са структурама без инфикса (тип *коњ-ина*) – међу којима су једне афирмативне (*јуначина*, *људина*), а друге пејоративне (*волина*, *коњина*). То сведочи да афирмативна или пејоративна вредност изведеница без инфикса није унапред дефинисана, већ зависи од тумачења (и значења, уп. *будалина*) основинске јединице, што говори и да суфикс *-ина* није одговоран за афирмативност или пејоративност изведене речи, већ само за „ширење” снопа одабраних сема (само негативних, или позитивних или негативних). Функција суфикса *-ина* у речима субјективне оцене недвосмислено указује на то да тај суфикс треба и посматрати (одређивати и називати) као „амплификативни” а не као аугментативни суфикс.¹⁷

Кад су у питању односи између мотивне речи и оваквих изведеница субјективне оцене, неспорно је, дакле, да оба творбена модела (без инфикса – *вучина*, и с инфиксом – *женетина*) почивају на сноповима позитивних или негативних сема издвојених из општег (нереференцијалног) значења мотивне јединице – ‘вук као врста’ (а не ‘вук као „ова” или „она” јединка’), односно, ‘жена као женско људско биће /тзв. „друго бивство”/’ (а не ‘жена као „ова” или „она” особа’).

¹⁶ То се показује и у појави да се дуплирањем форманата појачава негативна семантика (уп. *жен-т-ур-ина* : *женетина*).

¹⁷ Термин *амплификатив* (у вези с *амплификација* < лат. *amplificatio* – ширење, повећавање) и *ампликативни суфикс* А. Белић користи као опозит термину *деминутивни суфикс* (уп. „Сви деминутиви и ампликативи грађени помоћу посебних суфикса су секундарно изведени од именица”, Белић 1901: 9), тј. као делимичан синоним савременом *аугментатив(ни)*. Како *амплификација* не подразумева нужно аугментативност (а ово подразумева ‘пејоративност’), тај би термин могао обухватити већину „значења” суфикса *-ина* (од оног у *људина* до оног у *планина* и *ширина*), – вероватно сва сем сингулативног (в. примере из пољског у т. 3.1) и с њиме повезаног деминутивног (в. Белић 1901: 48).

ИНФИКС И ОСНОВА РЕЧИ КАО ЧИСТО СЕМАНТИЧКА ЈЕДИНИЦА

5. Ако није друкчије назначено (посебним средством, попут оног *-ов-* / *-ев-*), подразумева се да коренска (/ основинска) јединица у творби речи учествује с „општом” (не-референцијалном) вредношћу, или, прецизније, као чисто семантичка јединица. Кад кажемо „чисто семантичка јединица” у виду имамо то да у процес творбе речи семантичке јединице не улазе као основе речи одређене врсте (нпр. као именице или придеви), већ као јединице повезане с функционално неразложеним идејама (непримењеним као „део говора”, тј. реч одређене врсте). Свакако је то имао у виду А. Белић када је објашњавао да ие. (и прасл.) именица **vǫlčī* (ж.р., ’вучица’) није могла „постати од **vǫlkъ* (то се већ и из самих облика види)” већ „од општег дела *vǫlk-*”, тврдећи да општи део „има увек придевско значење” (Белић 1936: 236, спац. Ј. Р).¹⁸ Потоња Белићева тумачења односа основе и суфикса у изведеним речима недвосмислено говоре да је атрибут „придевско” подразумевао детерминативност (в. Белић 1958: 77–78) као основну функцију придева, а не придев као врсту речи.¹⁹

5.1. Јасно је, стога, да су топономастичке формације типа *Храст-ина* и *Храст-ет-ина* морале подразумевати исту дотопономастичку вредност (’простор под дрвећем одређене врсте’), а да се њихове међусобне формалне разлике могу тумачити као одраз различитих стања језичке свести: формацију **hrast-ina* је могла градити свест која подrazumeва да је основинско ’храст’ чисто семантичка јединица, док је формацију **hrast-et-ina* градила свест која је из неких разлога осећала потребу да такву употребу мотивне јединице додатно и назначи. Њихов дотопономастички семантички склоп би се могао представити на следећи начин: (1) фитоним као „друго бивство” (назив врсте), с подразумеваном детерминативном функцијом (’храст’, ’буква’, ’бор’ и сл. узети у „општој”, нереференцијалној вредности) + *-ina* (просторност – „вишедимензионални „предмет” без одређених граница”) → **hrastina*; (2) фитоним (’храст’, ’буква’, ’бор’ и сл.) + *-et-* (назнака да је мотивна реч узета у општој, нереференцијалној вредности) + *-ina* (просторност – „вишедимензионални / димензионално неодређен „предмет” без одређених граница”) → **hrastetina*.

¹⁸ С тим у вези стоје и Аристотелови увиди да су „друга бивства” (општи појмови типа ’човек’, ’вук’) више „квалитети” него „бивства” (гр. *ουσία*); о томе у Радих 2014: 162–163.

¹⁹ Нажалост, ни сам се Белић у већини својих радова о творби речи није дистанцирао од уврежене праксе да се делови речи тумаче као да су „делови говора” (о разлици између делова речи и делова говора в. *O. izr.* 16а: 20–25), тј. да се чисто семантичке јединице тумаче као да су одређена „врста речи”.

5.2. Све, дакле, указује на то да је дотопономастичка вредност формација типа *Церовина* морала бити различита од вредности формација типа *Церетина*, које су, пак, само формално различите од формација типа *Церина*. Остављајући по страни вредност 'дрво као материја', формације типа **cerovina* су у процес топонимизације могле ући с вредношћу 'неодређено велики број стабала цера покрива простор неодређених граница' → 'простор покривен церовима'. Супротно овом, **cerina* и **ceretina* су у топонимију улазиле пречим путем – с мотивном вредношћу '(цера) шума', тј. 'простор на коме се дрвеће одређене врсте шири до неодређених граница'. Наиме, замислива је људска свест која би, у условима живота који подразумева чврст склад с природом, правила разлику између два типа „шуме”: (1) развијена стабла одређене врсте (приближно исте величине) покривају простор непојмљивих граница (**cerovina*),²⁰ и (2) шума као шумска састојина (дрвеће различите развијености и врсте /с једном доминатном/) се шири до неодређених граница (**cerina*, **ceretina*).²¹

О МОГУЋИМ КАТЕГОРИЈАЛНИМ ПРОМЕНАМА И СМЕНАМА ЈЕЗИЧКИХ СТАЊА

6. Као непознаница остају још два питања повезана с темом нашега рада: (1) узрок слабог присуства формација с фитонимом и суфиксом *-ина* у српској топонимији, и (2) њихово структурно шаренило (*Растина*, *Растетина*, *Растовина*; *Церина*, *Церетина*; *Липаретина*).

6.1. Наша истраживања суфикса *-ина* и *-ица* у српском језику (Радић 2014), а посебно у топонимији и географској терминологији (Радић 2015), указала су на то да све функције суфикса *-ина* у српском језику почивају на две његове основне, међусобно повезане вредносне компоненте: (1) „вишедимен-

²⁰ Такве би могле бити столетне шуме на теренима нарочито погодним за раст и развој једне врсте. Релативно ретка појава топонима типа *Церовина* може бити одраз ретке појаве хомогених столетних шума узраслих у природним условима (в. т. 2.3).

²¹ Овај последњи тип топонима на *-ина* подразумева, дакле, именовање које полази од простора (именује се „шума” као део простора), што под знак питања ставља тумачења да формације типа *berzina* имају „збирно” (/ „колективно”) значење (в. нпр. SP: 121). Назив који подразумева збирно значење за полазиште не може имати 'простор' (= континуум), већ јединичне ентитете који се посматрају у „збиру”, тј. као небројиво мноштво (*Бресје*, *Лијешће*, *Пауће*, *Трње*, као и *Јабучје*, *Крушје* или *Крушчање*, *Шљивање* и сл.). Док у формацијама типа **berzina* примат има сам простор, тј. „просторност” као ширење (центрифугалност), у онима типа *брезје* ← **berz-је* примат има оно што је у простору ('бреза'), али не као јединка већ као 'брезје' („збир” или „колектив”) – појам који подразумева просторност центрипеталног типа. Дакле, **hrastje* и **hrastina* су у топонимију могли улазити као опозити: разлика 'центрипетално (збирање) – центрифугално (ширење)' је морала подразумевати и разлику у величини (**hrastina* – шума с неодређеним границама, **hrastje* – шума сагледивих граница, шумарак). О томе, поред осталог, сведочи чињеница да међу мотивним речима формација са *-ина* нема „културних” биљака.

зионални просторни ентитет”, (2) „ентитет без јасних граница простирања”. По свему судећи, разлика „једнодимензионално (= димензионално одређено)” II „вишедимензионално (= димензионално неодређено)” је основна, те истовремено и прасловенска разлика између суфикса *-ица* (уп. општесловенско *ulica*, *granica*, *Bělica* /река/) и *-ина* (уп. *долина*, *планина*, *пучина*, *белина*). Изразито висока продуктивност суфикса *-ица* у јужнословенским језицима (в. Бошковић 1936: 59–151) могла се развити као последица увида да једнодимензионални ентитети типа „ица” (такви су краћи пут – *улица*, или мања река, нпр. *Белица*) поред одређене дужине подразумевају и одређену ширину, тј. појмљиве границе простирања у два димензијама те и одређен облик (нпр. „ова” *улица* има појмљиву дужину /почетак и крај/ и ширину). У поимању просторних јединица „ица” је, потом, могло обухватити сваки „дводимензионалан простор јасно ограничен испољавањем карактеристике или релације назначене основом” (нпр. *ораница*, *низбрдица*, *поледица*, *поребрица* и сл.), тј. проширити се на предмете који су првобитно потпадали под категорију „ина”.

6.2. Ширење суфикса „ица” с једнодимензионалних на дводимензионалне ентитете ограничене испољавањем својства назначеног основом нужно је подразумевало процес прегруписавања ентитета типа „ина” и „ица” – када су и простори с уочљивим (појмљивим) границама, какав може бити и простор ограничен простирањем одређеног шумског растиња, могли бити искључени из групе типа „ина” и прикључени скупини „ица”, или, по основу какве друге разлике, бити обележени неким другим средством. Поред паралела типа *Grabine* (Пољска) или *Габрине* (Бугарска), *Грабовина* (Босна и Херцеговина) и *Габретина* (Свиница), на једној, и *Грабовица*, уз *Грабовик*, *Грабак*, *Грабац*, *Грабар* (многобројни локалитети на српском језичком простору),²² на другој страни, о том прегруписавању добро сведочи разлика између изразито ретког топонима *Плужине* (уп. слов. *plužiti* 'орати') и врло раширеног *Орница* /*Орнице* (уз апелативно *орница* 'врста ливаде, скорашња ораница': 'орати, орање').

У том је процесу, као једна од прелазних фаза, могла завладати пракса успостављања разлике између *храст-ов-ина* (развијена храстова стабла /'храстови'/ која расту на несагледиво великом простору) и **hrast-et-ina* (шумска састојина, с храстом као најзаступљенијом врстом, која се шири до неодређених граница), с одразима *Храстовина* (Република Српска) и *Храстетина* (средње Полимље и Свиница).²³ За последњу фазу тога процеса, који подразумева нов

²² Само *-ица* је, потом, могло утицати на привлачење других суфикса у ту сферу именовања, пре свега оних који наредом с *-ица* творе опозите или комплементарно повезане појмове у другим сферама именовања (уп. *старица* – *старац* : *Грабовица* – *Грабовац*, *говорница* 'место са кога се говори' – *говорник* : *Грабовица* – *Грабовик*, и сл.).

²³ Илустративан је и пар лексема *полотина* и *половица* (Свиница), које Томић (1984а: 197) тумачи као синониме, са значењем 'половина'. Њихова структура говори, међутим, да би *половица* могло значити 'половина одређеног ентитета' (нпр. 'половина ове стране'), док би

категоријални приступ димензионалним ентитетима с појмљивим границама (њихов прелазак из категорије „ина” у категорију „ица”), може бити везана формација *Липаретина*, с основинским *липар-* (*липар* 'липова шума') и *-ина*, које је, као и у свим другим случајевима, могло назначити 'неодређене границе ширења предмета „липова шума”)'. Ту се, међутим, ради о терцијалној формацији ('липа' + *ар* → 'липар' + *ет* + *ина* → *липаретина), па и могућим творбено-семантичким утицајима других језика (с тим се утицајима повезује *-ар* у творби *nomina loci* од фитонима, в. Асенова 1984: 193), који су морали условљавати и нова превредновања домаћих суфикса.

ЗАКЉУЧАК

7. На основу свега изложеног, јасан нам постаје основ разлике између именичких суфикса на једној страни, и инфикса (и свих осталих афикса суфиксалног типа), на другој.

7.1. Наиме, сви овде разматрани примери потврђују увид да *-ина* као специфично именички суфикс непосредно назначава један тип предмета одређене категорије (Радић 2014: 162–163). Та функција именичких суфикса подразумева усмерење на саму реалност, тј. на свет физичких ентитета који се на основу „перцептивно једноставних” разлика (в. т. 1.1) у процесу поимања преображавају у менталне „субјекте” одређене класе (/ категоријалног типа). Како смо видели, у случају суфикса „ина” то је класа ентитета који имају „неодређене димензије (вишедимензионално или бездимензионално) и границе простирања”.

7.2. Супротно овом, афикс у позицији инфикса је, по свему судећи, усмерен на саму семантичку јединицу (коренски део речи), и, у складу с позицијом коју има у структури изведене именице, на извесан начин посредује између основе као семантичке и суфикса као категоријалне јединице. Такав тип вредности би се могао протумачити као вид кат е г о р и з а ц и ј е з н а ч е њ а, тесно повезане с највишим разликама у човековом приступу реалности. У виду имамо принцип „однос” (подразумева се однос „субјекат свести” → „реалност”; в. Радић 2013а: 20–21) и на њему засноване категорије мисли, којима у српском језику на изражајном плану одговарају изрази *колико* / *колики* (квантитет – број и мера), *како* / *какав* (начин и квалитет) и *чији* (посесивност). С овим у вези

полотина морало значити 'половина било чега'. Напред представљену вредност форманата *-ет* потврђује, поред осталог, и то што суфиксу *-ица* никад не претходи афикс *т*-типа као инфикс (в. Николић 2000: 249–251), већ само као саставни део творбене основе (нпр. *крилатица* : 'крилат', *јекетица* : 'јекет', *лепотица* : 'лепота'). С тим је у складу и налаз да „међу именицама на *ица* које су саграђене непосредно од придева нема апстрактних именица из категорије *Adjektiv abstrakta*” (Бошковић 1936: 66).

стоји, свакако, то што се најопштија подела придевских суфикса своди на разлику између присвојних и свих осталих (градивни, описни или сл.) суфикса.

7.3. Логично је очекивати и да такви афикси, као изрази основних разлика у приступу реалности (а не у самој реалности), буду полифункционалне јединице, те и да буду средства којима се назначавају разлике у начину тумачења (/ употребе) семантичких јединица. Како смо видели, управо би на то – на разлике у тумачењу основинске јединице – могла бити сводива функција инфикса у формацијама типа *церовина* и *церетина*.

ЛИТЕРАТУРА

- Асенова 1984:** Петя Асенова, Към характеристиката на балканския езиков съюз (фонемна, морфемна и именна система). *Годишник на Софийския университет „Климент Охридски“, Факултет по славянски филологии*. София: Българската академия на науките, 177–267.
- Белић 2000:** Александар Белић, О историјском развоју словенских деминутивних и ампликативних суфикса (1901). *Изабрана дела Александра Белића, том II*. Београд, 9–76.
- Белић 1936:** Александар Белић, Радослав Бошковић, Развојак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, Библиотека Јужн. Фил. 6; ЈФ XV 1–154. *Јужнословенски филолог* XV, 232–246 (приказ).
- Белић 2000:** Александар Белић, Природа и порекло именица субјективне оцене [1958]. *Изабрана дела Александра Белића, том II*. Београд, 77–81.
- Бошковић 1978:** Радослав Бошковић, Развојак суфикса у јужнословенској језичкој заједници (1936). *Одабрани чланци и расправе*. Титоград: ЦАНУ, 45–175.
- Ефимова 2006:** В.С. Ефимова, *Старославянская словообразовательная морфемика*. Москва: Росийская академия наук – Институт славяноведения.
- Лома 1997:** Александар Лома, Српскохрватска географска имена на *-ина*, *мн. -ине*: преглед типова и проблеми класификације. *Ономатолошки прилози* XIII, 1–26.
- Лома 2013:** Александар Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље*. Београд: САНУ.
- Николић 2000:** Мирослав Николић, *Обратни речник српског језика*. Београд.

- Николић 2013:** Мирослав Николић, Именице које у српском књижевном језику проширују основу морфемом *-ов-* у множини. *Јужнословенски филолог* LXIX, 277–318.
- Пешикан 1983:** Митар Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турског доба (други део). *Ономатолошки прилози* IV, 1–135.
- Радан 2013:** Михај Радан, Неке заједничке особине банатских и карашевских говора. Њихово порекло и значај. *Годишњак за српски језик* XXVI/13. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 433–449.
- Радић 2013а:** Јованка Радић, Заменички систем – основа језика и говора (теоријско-методолошки приступ). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LVI/1, 7–24.
- Радић 2013б:** Јованка Ј. Радић, О формацијама са суфиксом *-ица* и антропонимом у основи (дијалектолошки, ономастички, логичко-граматички и 'феминистички' аспект). *Путеви и домети дијалекатске лексикографије*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 283–294.
- Радић 2013:** Јованка Радић, Спојни вокал: граматичка реалност или граматичарска конструкција. *Традиција и иновације у савременом српском језику*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, 25–42.
- Радић 2014:** Јованка Радић, Из методологије трагања за примарним вредностима суфикса (Категоријални приступ: од *ул-ица* до *учитељ-ица*). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LVII/1, 151–181.
- Радић 2015:** Јованка Радић, Суфикси *-ина* и *-ица* као опозити у географској терминологији и топонимији (Категоријални приступ). *Ономатолошки прилози* XXII, 17–63.
- Радић 1993:** Првослав Радић, О српско-македонским лексичким паралелама. Дијалектолошки аспект. *Јужнословенски филолог* XLIX, 113–136.
- РМС – *Речник српскохрватског књижевног језика*. Нови Сад (- Загреб): Матица српска (- Матица хрватска), 1967–1976.
- РСАНУ – *Речник српкохрватског књижевног и народног језика*. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски (/српскохрватски) језик САНУ, 1959 –.
- Томић 1984:** Миле Томић, Говор Свиничана. *Српски дијалектолошки зборник* XXX, 7–265.

- Томић 1989:** Миле Томић, *По дунавској клисури*. Букурешт: Критерион.
- Clark-Clark 1978:** Eve V. Clark, Herbert H. Clark, Universals, Relativity, and Language Processing. Joseph Greenberg (ed.). *Universals of Human Language* (Volume 1). California: Stanford University Press, 225–277.
- Kasirer 1985:** Ernest Kasirer, *Filozofija simboličnih oblina. Prvi deo – jezik*. Novi Sad: Dnevnik.
- O izr.: Aristotel. Analitika I–II. Kategorije. O izrazu* (prevod, komentari i napomene Blagojević U. Slobodan). Beograd: Paideia, 2008, 75–120.
- RJAZU – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- Skok 1972:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- Sosir 2004:** Ferdinand Sosir, *Spisi iz opšte lingvistike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- SP: *Slownik prasłowiański. Tom I*. Wrocław: Polska akademija nauk, 1974.
- Tomić 1984:** Mile Tomić, Antroponimija Srba i Hrvata u Rumuniji. *Ономатолошки прилози* V, 243–312.
- Tomić 1986:** Mile Tomić, Toponimi srpskih i hrvatskih naselja u Rumuniji. *Ономатолошки прилози* VII, 199–246.
- Tomici 2005:** Tomici Mile, *Dicționar român – sârb*. București: Editura academiei Române.
- Vorf 1979:** Bendžamin Vorf Li, *Jezik, misao i stvarnost*. Beograd: BIGZ.

ON THE CATEGORIAL VALUES OF DERIVATIONAL MORPHEMES (The *Cerina*, *ceretina*, *cerovina* type)

Summary

The paper discusses the need to distinguish between two types of derivational morphemes, indicating two perceptibly different dimensions: *object categorisation* (nominal suffixes) and *meaning categorisation* (non-nominal suffixes and infixes). To that aim, we differentiate between the values added to the topolexemes of the *cerovina*, *ceretina* and *Cerina* type by means of the *-#m-* and *-ov/-ev-* infixes on the one hand and the *-ina* suffix on the other.

The paper demonstrates that the nominal suffixes imply an orientation to reality and to the world of physical entities, which are classified on the basis of the “perceptually

simple” differences and during the cognition process transformed into mental subjects of a certain categorial type. A comparison of the *-ica* and *-ina* suffixes has demonstrated that *-ina* signifies a categorial object type of indefinite dimensions (multidimensional) and limits of extension.

Opposite to this, affixes in an infixal position are not oriented to reality but to semantic units proper, due to which we interpret them as units in the function of meaning categorisation, whereby we take “meaning categories” as the highest distinctions in man’s approach to reality. The affixes expressing differences in *approach* to reality must naturally be semi-functional units, consequently also the means of indicating differences in the manner of interpreting (/using) semantic units. The functions of infixes in formations of the *cerovina* and *ceretina* type are also reducible to differences in interpreting the fundamental unit: *-ov-* is an indicator that the motivating word implies individually observed entities, whereas *-et-* is an indicator of the motivating word being taken in a non-objective (non-referential) sense.

Key words: object categories, meaning categories, word formation, toponym, phytonym, affix, suffix, infix, village of Svinița (Romania).

Jovanka J. Radić